

Vėl Lietuvoje

Biochemikas DAUMANTAS MATULIS, Vilniaus universiteto auklėtinis, doktorantūros studijas baigė JAV Minesotos universitete. Ten pat sėkmingai apgynė mokslų daktaro disertaciją. „Mokslo ir gyvenimo“ žurnale susitinkame su juo jau antrą kartą. 2003 m. Nr. 12 ir 2004 m. Nr. 1 jis pasakojo apie savo mokslinę karjerą ir kitų jaunų lietuvių gyvenimą svetur. Jungtinėse Valstijose pragyvenęs 11 metų, šiomet jis su žmona Jurgita Matulienė ir dviem mažamečiais vaikais sugrįžo gyventi į Lietuvą.

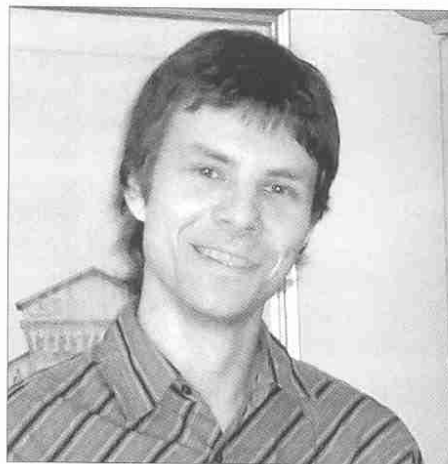
Jaunas mokslininkas DAUMANTAS MATULIS, Biotechnologijos instituto Rekombinantinių baltymų tyrimo laboratorijos vedėjas, atsako į žurnalistės ELENOS SLIESORIUNIENĖS klausimus

– „Protų nutekėjimas“, arba jaunų specialistų ir šiaip jaunimo išvažiavimas iš gimtojo krašto ieškoti laimės ir uždarbio svetur, vis nemažėja. Gali sakyti, kad šis procesas net spartėja. Kodėl taip yra? Su daugeliu tokių žmonių teko bendrauti Amerikoje, tad pasakyti turbūt turi ką. Ir ko labiausiai reiktų, kad prasidėtų atvirkštinis – grįžimo į Lietuvą procesas?

– Pabandykime suskirstyti išvažiuojančiuosius pagal priežastis, dėl kurių jie palieka namus. Daugiausia jaunimo, manau, išvažiuoja dėl skurdo ir nedarbo Lietuvoje. Vakaruose jie daugiau uždirba ir materialiai gyvena gerokai geriau. Pripažinkime – Lietuvoje dauguma žmonių dar gyvena skurdžiai. Gyvenimas lyg ir gerėja, bet per lėtai. Jei gu pasieksime Airijos ekonomikos lygį, tai neabejotinai išvykstančiųjų srautas apsisuks. Tačiau yra ir kita grupė išvažiuojančiųjų – tai jaunimas, ieškantis ne didesnio uždarbio, bet geresnių studijų, darbo sąlygų, galimybių pasireikšti. Mano nuomone, iš dalies jiems Lietuvoje trukdo išlikusi komandinė administravimo sistema. Grįžęs iš karto su ja susidūriau ir manau, kad ji yra vienas svarbiausių trukdžių.

Nenoriu skųstis gyvenimu Lietuvoje ir ypač institute, bet nepasitikėjimo ir tikrinimo sistema stabdo pažangą, nes dokumentų šūsnys palaidoja mokslinę iniciatyvą. Mano galva, užtektų parašyti trumpas taisykles, kokio pobūdžio išlaidos yra tinkamos ir kokios – ne. Metų gale trumpas auditas būtų pakankamas. Kartais man sako – Lietuvoje daug vagysčių, čia sąžiningumu grįsta sistema neveiktų, būtina visus visada tikrinti. Su tuo visiškai nesutinku. Netgi jeigu moraliniai principai būtų nesvarbūs, vis tiek aš, kaip laboratorijos vedėjas, jokių būdu nesu suinteresuotas lėšų iššvaistymu, nes žinau, kad tokiu atveju vėliau jų negaučiau.

JAV dirbau universitete bei „Johnson&Johnson“ kompanijoje ir manau, kad galiu palyginti įvairių administravi-

Daumantas Matulis

mo sistemų efektyvumą. Aiškiai matyti JAV pranašumas netgi prieš Europos Sąjungą ir daugybę jos direktyvų, kuriose pasiklysta ir Lietuvos valdininkai. Štai mūsų instituto paraiška Europos struktūrinių fondų paramai gauti buvo ilgai svarstyta, galiausiai patenkinta, bet pinigų iki šiol nesulaukėme ir dėl to jau kelis mėnesius negalime nusipirkti prietaisų, kurie yra būtini mūsų tyrimams. Svarbiausia problema, kad niekas iš vadovaujančiųjų nesiryžta daryti rizikingų, nors logiškų bei sąžiningų sprendimų ir laukia, kol užklausimai dėl kiekvienos detalės keliauja iki valdžios piramidės viršūnės, kurioje ilgai užsibūna.

– Vis dėlto lietuviai mokslininkai jau sugrįžta. Tik, deja, teko girdėti, kad daugelis jų, be adaptacijos sunkumų, susiduria su kitais įvairiausiais trukdymais, kurie daugelį jaunų žmonių labai nuvilia. Tad kokie tie sunkumai ir kaip jie įveikiami?

– Norėčiau paminėti keletą svarbių trukdžių, kuriuos patiria grįžtantieji į Lietuvą. Pirmiausia, kalbant su pokario lietuviais emigrantais, ryškėja, kad jie labai nemėgsta mūsų valdžios įstaigų – pilietybės, pasų, policijos skyrių ir pan. Lietuvių spauda JAV mirga straipsniais, kaip sunku čia įsikurti emigrantų vaikams, kaip daugelis jų nusivylę grįžo į JAV. Viena didžiausių lietuvių veikėjų Filadel-

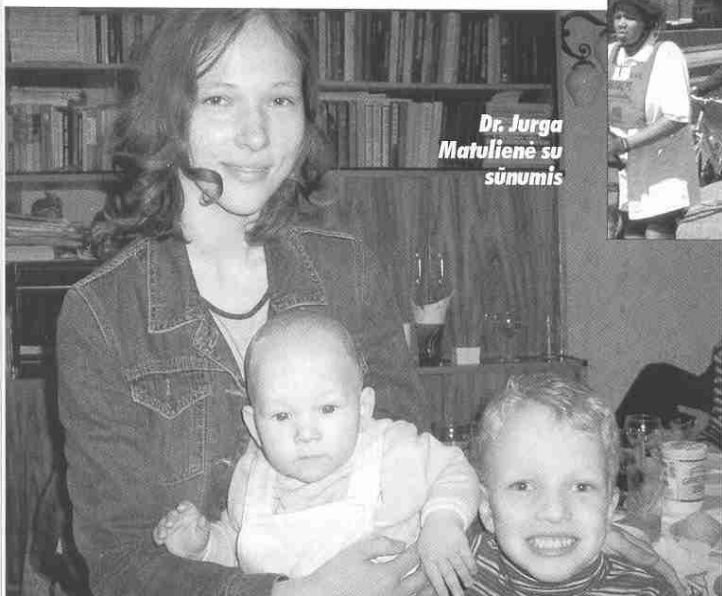
fijoje skundėsi, kad su ja susiję archyvų dokumentai yra karo metu sudegę, todėl jai atsakė suteikti Lietuvos pilietybę, nors ji Lietuvoje ir gimė, ir kalba be akcento. Beje, gražią lietuvišką tartį labai nelengva išlaikyti JAV per 60 metų.

Taip pat daugelis norinčiųjų sugrįžti iš JAV lietuvių suka galvas dėl mokesčių inspekcijos; o jeigu ši pareikalautų sumokėti didžiulę dalį ten sunkiai sutauptų pinigų? Girdėjome visokias istorijas ir daugelis tikslios informacijos nežino. Keistas yra įstatymas, reikalaujantis mokesčių iš tų, kurie užsienyje prabūna trumpai, iki pusantrų metų, bet ne iš užsibuvusių ten ilgiau. Tokiu būdu emigracija tik skatinama. Kuo ilgiau būsi išvažiavęs, tuo mažiau problemų turėsi! Nesu visų šių reikalų specialistas, bet manau, kad yra neteisinga apmokestinėti užsienyje uždirbtus pinigus. Jeigu būtų atvirkščiai, t.y. nebūtų dėl to jokios baimės, tai grįžtančiųjų būtų daugiau ir jie parvežtų daugiau pinigų, kurie skatintų mūsų ekonomiką.

...Paminėsiu, kaip vežiau savo mašiną iš muitinės Klaipėdoje. Bendraudamas su įvairiais pareigūnais, užgaisau nuo 8 valandos ryto iki 15 valandos. Teko tą dieną šešis kartus važiuoti taksi tarp terminalų, registro, muitinės tarpininko ir kitų įstaigų. Kai galų gale privažiavau prie išvažiavimo iš laivų terminalo, ant man duoto dokumento puikavosi 9 antspaudai. Tikrai negalėčiau paaiškinti, nors baigiau aukštąjį mokslą, kam visa tai buvo reikalinga. Na, bet vakare buvau Vilniuje su savo mašina ir nepagalvojau, kad problemos toli gražu dar nesibaigė. Teko dar pakeisti beveik visas jos lempas, atlikti ekspertizę. Gerai, kad yra panašus europinis modelis, kurio lempos beveik tiko. Taip ir nesupratau, kuo amerikietiškos lempos yra blogesnės. Pikta ir dėl prarastų pinigų, ir laiko. Išgirdau ir užuominų, kad už tam tikrą sumą galėčiau įsigyti „leidimą“ važinėti su amerikoniškėmis lempomis...

Be to, gyvenant užsienyje nematyti be-

◀ veik jokių atvirų konkursų svarbioms darbo vietoms Lietuvoje užimti. Viskas pasiekama per pažintis ir asmeninius ryšius. Tokia jau realybė, kad gyvename „pusbrolių“ valstybėje. Grįžusieji ilgai vargsta, kol vėl pritampa ir gauna tinkamus darbus. Man tikrai pasisekė ir esu patenkintas sa-

Dr. Jurga
Matulienė su
sūnumis

Daumantas Matulis (centre) Niujorko dviratininkų maratone 2002 m.

dė palikti Ameriką? Juk ir Tu, ir Tavo žmona Jurgita dirbate ten mokslinį darbą, turėjote ten savo mokslinę aplinką.... Ar Jums atrodė, kad esate reikalingi Lietuvai? Kaip vėl iš naujo pavyko čia įsikurti?

Sauliaus GARALEVIČIAUS nuotr.

– Visada buvome abu apsisprendę, kad grįšime į Lietuvą. Užsibuvome ge-

rokai ilgiau, negu planavome, bet ne viskas pasiekama taip greitai, kaip norėtūsi. Darbas JAV, ypač pastaraisiais metais, kai dirbau kompanijoje, buvo įdomus, buitį aprūpinta puikiai. Tačiau visada gyvenome laikinumo nuotakomis. Aišku, labiausiai kvietė grįžti tėvai, bet taip pat labai kalbino universiteto dėstytojai, kiti mokslininkai. Jaučiau, kad prisidėsiu prie Lietuvos kilimo, nors gal ir nežymiai. Ir, žinoma, džiaugiuosiu, kad mano vaikai kalbės lietuviškai, o ne angliškai.

Grįžimo procesas vis dėlto užtruko labai ilgai. Dar ir dabar gyvename kraustymosi nuotakomis. Dauguma daiktų neišpakuota, nuomojamės laikiną gyvenimo vietą. Dar nebaigta namo statyba. Bet po truputį tokių darbų mažėja ir artėja metas, kai tai taps tik prisiminimais.

– *Studijos, mokslinės stažuotės ar net kelerių metų mokslinis darbas svečiose šalyse gali būti labai naudingi. Kaip Tau atrodo – kodėl?*

– Japonijoje, pavyzdžiui, norint užimti profesoriaus vietą, yra reikalaujama, kad prieš tai jaunas specialistas išvyktų į kitą šalį stažuotei. Kadangi niekur daugiau pasaulyje nemokami tokie atlyginimai kaip Japonijoje, jiems tai neapsimoka. Tačiau kitose šalyse jie įgyja daug žinių ir patirties. Visa tai labai praverčia sugrįžus. Šitai patatinama Japonijos pažanga.

Jeigu Lietuvoje būtų sutvarkyta mokslininkų grįžimo skatinimo sistema, tai aš irgi labai agituočiau, kad visiems

mokslininkams reikia periodiškai išvažiuoti pasitobulinti. Tačiau esant dabarinei situacijai baisu, kad visi neišvažiuotų visam laikui. Yra daug išvažiavusių ir norinčių grįžti, tik galimybių jiems nėra taip daug. O kai nesijauti esąs reikalingas, tai ir noras grįžti mažėja.

– *Dažnai esi kviečiamas ir dalyvauji tarptautinėse biochemikų ir chemikų konferencijose. Gal paminėtum kelias, kur tėko būti ir skaityti pranešimus. Kodėl pasaulio mokslinė visuomenė vertina tokį bendravimą?*

– Teko dalyvauti daugiau kaip 30 mokslinių konferencijų. Pavyzdžiui, į biofizikų draugijos metinę konferenciją vykstu kasmet, atrodo, nuo 1996 metų. Ten sužinau, kas naujausio nuveikta mokslo srityse, panašiose į tas, kuriose dirbu, sužinau ir apie tas sritis, kuriose tiesiogiai nedirbu. Svarbu praplėsti savo akiratį. Išgirsti, kokie dabar naujausi metodai, pasiekimai, atradimai. Svarbu nuo pažangos neatsilikti.

Taip pat skaičiau pranešimus iš savo darbų mikrokolorimetrijos, kalorimetrijos, fermentų stabilizavimo konferencijose. JAV stengiasi konferencijas rengti egzotiškose vietose, kad mokslininkai norėtų ne vien atvažiuoti bendrauti, bet ir pailsėti, pakeliauti, pamatyti gamtos įžmybių. Teko būti Arizonos bei Jutos kanjonuose, Havajų vulkanus bei paplūdimius pamatyti. Be JAV, dar skaičiau pranešimus Italijoje, Rusijoje, Anglijoje. Konferencija Italijoje buvo surengta penkių žvaigždučių viešbutyje labai gražioje Sardinijos salos pakrantėje. Visur ten mokslininkai keliauja arba už viešus grantų pinigus, arba už kompanijų pinigus ir niekada negirdėti kaltinimų, kad švaistome viešus pinigus. Nėra tokių draudimų kaip pas mus Lietuvoje. Apskritai, perlenktos taisyklės tik sukuria visuomenėje įtampą, kuri labai kenkia visų kūrybiniam darbui. Valdininkai tarsi stengiasi užbėgti kiekvienam galimam pažeidimui už akių, su-

galvoja daugybę taisyklių, kurios nuolat keičiasi. Taip jie visiems pridaro nereikalingų problemų. Viliuosi, kad tai turbūt yra pereinamojo laikotarpio problemos.

– Prisiminkime Tavo specializacijai artimus lietuvių mokslininkus, dirbančius JAV ir kitose šalyse. Kuriuos iš jų pažįsti? Kaip jiems sekasi? Kaip būtų galima sustiprinti jų ir Lietuvos mokslo centrų bendradarbiavimą?

– Tikriausiai pažįstu beveik šimtą lietuvių mokslininkų, išvykusių gyventi ir dirbti į užsienius. Apie 40 jų dalyvauja užsienio lietuvių mokslininkų forumo veikloje. Tai yra internetinis klubas, susirašinėjame, dalijamės naujienomis. Dažniausiai ne apie mokslą, bet apie Lietuvos reikalus ir problemas, kurias čia gvildenu. Šio klubo koordinatorius Ramūnas Valiokas praėjusį rudenį grįžo dirbti į Lietuvą, į Fizikos institutą. Dauguma mūsų Biotechnologijos instituto vedėjų irgi buvo ilgam išvykę. Atrodo, kad grįžtančiųjų ateityje daugės, ypač jeigu sumažėtų minėtųjų problemų.

Deja, dauguma mokslininkų jau vargu ar kada nors grįš. Daugelis jų sėkmingai dalyvauja konkursuose užimti profesorų vietas. Geri mano draugai jau tapo Arizonos, Mičigano universitetų profesoriais. Yra dirbančių Los Andžele, Mineapolyje, Filadelfijoje ir daugelyje kitų valstijų universitetų.

Nors, mano nuomone, ir didelis nuostolis Lietuvai, kad jie pasiliko JAV, bet tai kartu ir galimybė naujiems ryšiams užmegzti, bendradarbiavimams plėtoti. Europos Sąjungos moksliniams grantams gauti kaip tik yra reikalaujama, kad dalyvautų grupės iš įvairių šalių, įvairių mokslo sričių. Taip dabar jau yra, kad vienas mokslininkas negali visko žinoti, o naujaisi atradimai yra mokslų sandūroje, kai bendradarbiauja chemikai, fizikai, biologai, kompiuterių specialistai ir kiti. Būtina važiuoti vieniems pas kitus, stengtis palaikyti ir padėti vienas kitam, galvoti apie galimus bendrus projektus. Tikiuosi, kad ir man padės tai, kad turiu daug draugų, pasilikusių JAV, o vėliau gal ateis ir laikas, kai Lietuvos mokslininkai irgi įneš savo indėlį ir bus naudingi JAV bei Europos mokslui.

Įdomią iniciatyvą parodė Danijos mokslininkai, nusprendę sukurti biomedicinos mokslus jungiančią organizaciją „ScanBalt“, kuri jungtų šalių, esančių prie Baltijos jūros, mokslininkų bendradarbiavimą, padėtų surasti kontaktų bendriems projektams. Po šio susitikimo Danijoje jaučiuosi nusiteikęs optimistiškai ir tikiuosi, kad ši iniciatyva padės Lietuvos mokslininkams labiau įsitraukti į svarbiausių biomedicinos fundamentalių problemų sprendimą.